

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת מקץ - חנוכה

"השכינה שורה בישראל!"*

א' - מחזירים את עטרת ירושלים - 1 | ב' - מחזירים את עטרת השכינה - 3 | ג' - מחזירים את עטרת החנוכה - 5

מלך עוין

לא אספר כעת את הסיפור המלא של חנוכה, כיצד הכל התחיל; נדרשת לכך שיחה בפני עצמה. בימי בית המקדש השני, היוונים שלטו בארץ ישראל, והמצב הפך להיות קשה עבור עם ישראל. בתמצית - לאחר מות המלך סלאוקוס, אנטיוכוס אחיו נעשה מלך, ומיד עם עלותו על כס השלטון, הבינו היהודים שמצפות להם צרות, שכן אנטיוכוס היה ידוע כאדם מרושע.

אני מקצר מאוד, אבל כעת החלה תקופה מפורסמת שנקראה 'דור השמד'. 'שמד' פירושו 'חורבן שנגזר מחמת אמונתנו'. וזו היתה חוויה מזוועה עבור עם ישראל. אנטיוכוס גזר גזירה, שאסרה בתכלית האיסור לקיים כל דבר מן התורה, וכי היהודים מחויבים לסגוד לאליל היווני. כל מי שסרב לעשות זאת, הוצא להורג בעינויים. כל מי שהחזיק בידו ספר תורה, כל מי ששמר את השבת, כל מי שטבל במקוה - עונשה של כל הנהגה של יהדות היה מוות בעינויים. אשה שמלה את בנה, היו תולים את התינוק בחבל על צווארה. היו אלו ימי אימה וזוועה.

כמובן שהיו כאלה שנכנעו - תמיד יהיו חלשים. תמיד יהיו טיפוסים שפלים המנסים לחקות את החזק והפופולרי. אבל יהודים רבים - אנשים ונשים - החלו למסור את נפשם על קידוש ה'. בכל רחבי ארץ יהודה נראו מחזות של אצילות וגדלות הנפש. היתה זו תקופה שבה אומתנו הוכיחה נאמנות להשי"ת במסירות נפש.

אומה של מסירות נפש

כאשר הגויים היו מובילים את היהודים להיהרג, פונה היה אחד לשני בשאלה: "מדוע מוציאים אותך להורג?" "משום שמלתי את בני. ומה אתך? מדוע הורגים אותך?"

"כי שמרתי שבת."

א' - מחזירים את עטרת ירושלים

חיים כולכם היום!

אנחנו נמצאים כעת בעיצומם של ימי החנוכה, וזאת אומרת שעברו כמעט שלושה חודשים מאז עמדנו על רגלינו כל היום כולו בבית הכנסת, והתחננו בפני הקב"ה שיתן לנו שנה נוספת של חיים, שנה נוספת של בריאות. ואם אנחנו עוד כאן - כל מי שיושב כאן כעת - זאת אומרת שצלחנו את יום הדין; השי"ת כבר חנן אותנו בשלושה חודשים של חיים! אל לנו להחמיץ את ההזדמנות לומר תודה לקב"ה: ריבונו של עולם, אנחנו אוהבים אותך על כך שנתת לנו שלושה חודשי חיים!

הבה נאמר את זה כולנו עכשיו, בקול רם. אם תמתינו עד שתגיעו הביתה, זה לא יקרה: "איך האב דיר ליב, ריבונו של עולם!" אל תתביישו; נאמר את זה כולנו יחד: "אני אוהב אותך ה'". ולא די לומר את זה רק עכשיו - צריך להתאמן על זה גם בבית.

והנה, מעבר לשמחה, להכרת הטוב, לאהבת ה', שחייב כל אדם להרגיש מכח עצם היותו חי - כולל האסקימוסים באלסקה והכושים באפריקה, זה לא משנה - כי לחיות פירושו יום נוסף של הנאה! של זמנים טובים! אבל מעבר לכך, עבורנו - אלו שיושבים כאן, עבור עם ישראל, השמחה גדולה עוד יותר. כי מעבר לשמחה שבחיים עצמם, גדולה מכך היא השמחה בידיעה כי "השכינה שורה בישראל". וזהו ענין שעלינו להיות מודעים אליו תמיד; האמת הגדולה הזו צריכה להיות קבועה בדעתנו תמיד, אבל בפרט בחנוכה. עוד מעט אבאר את דברי, אבל לפני כן - מעט רקע.

1. עי' רמב"ן שמות כ, ו.

* מאמר זה הוא כעין המשך למאמר שנדפס בשבוע שעבר.

וזה קרה בכל רחבי הארץ.

הנה כי כן, שמותיהם של האנשים נשים וטף שעונו למוות בעקבות אמונתם לא נודעו לנו; קודם כל, בגלל שהיו רבים מדי מכדי לתעד. ושנית, משום שבאותם ימים, יהודים כלל לא כתבו ספרים. היה זה עיקרון אצלם, שלא לכתוב דבר מלבד תורה נביאים וכתובים. מלבד אלו - שום דבר לא נכתב; אפילו סידור לא נכתב. היו צריכים ללמוד הכל בעל פה; כך היה העיקרון - לא כותבים כלום. אצל היהודים יש ספר אחד ותו לא; והיתה סיבה לכך. אצל היוונים היו ספרים רבים - כל מי שרצה, חיבר ספר; וספרים אלו עיוותו את העם. אפלטון בעצמו הודה בכך בפה מלא. הוא כותב שמחברי הספרים מעוותים את בני האדם.

דעו לכם שמי שמוציא לאור ספר מבלי שהוא יהיה ראוי מאוד לכך, סביר להניח שהוא גורם לעיוותים בעם. ובנושא הזה, היהודים לא סמכו על איש - איש לא היה מספיק ראוי לכך. נשמת אפו של עם ישראל היא יקרה מכדי להפקידה בידיו של אדם יחיד. עם ישראל סמך רק על נביאיו, ולכן היה רק ספר אחד - התנ"ך.

מהרסיך ומחריבין

ולכן, מכיון שאין כל תיעודים היסטוריים מדור השמד, איננו יודעים את שמותיהם של גיבורי הרוח שחרפו נפשם למות על קידוש ה'. ידוע לנו שרבים הם אלה שניסו להסתתר במערות ולקיים שם את התורה, ואז האויבים באו והבעירו אש בפתחי המערות במטרה להמיתם בחנק - אך שמותיהם לא נודעו לנו. צריך להבין שגם הסיפור אודות חנה ושבעת בניה, כיצד כל אחד ואחד מהבנים עונה למוות בעקבות סירובו להשתחוות לפסליהם של היוונים, היה רק סיפור אחד מני רבים. הסיפור הזה אינו סיפור לעצמו, אלא זהו סמל להנהגת היהודים באותה העת.

המצב היה אבוד; היהודים לא ראו כל דרך לגבור על חיילותיו המיומנים של אנטיוכוס. כי בנוסף לחילות הרבים של היוונים, היהודים סבלו מבוגדים מבית. הם היו נתונים בידיהם של יהודים רשעים, המתיוונים, ששלטו בארץ. לא ניתן היה להניד עפעף מבלי להיות נתונים למשיסה בידי יהודים אלו, שהיו ממוקמים בכל מקום. הבוגדים שימשו כגובי מיסים, והיו להם עובדים ועובדי עובדים שעבדו תחתם, מה שיצר היררכיה שלמה של גובי מיסים. והיו להם גם מרגלים. אי אפשר היה לעשות תנועה אחת מבלי להתגלות על ידם, ומי שעשה זאת - חוסל.

קנאותו של מתתיהו

למרות שכולם מכירים את המשך הסיפור, אני מוכרח לשוב ולספר אותו. פקידים יוונים החליטו לבקר בעיר מודיעין, ובנו מזבח במקום ציבורי. כל יהודי העיר זומנו

למקום, שם הוקראה בפניהם גזירתו של אנטיוכוס, שחובה עליהם לעבוד את אלילי יון על גבי מזבח זה. וכדי להפוך את החוויה למעיקה עוד יותר עבור היהודים, הובא למקום חזיר, תוך כוונה להקריבו על גבי המזבח.

ומי, באופן טבעי, שימש כ'סנדק' של מזבח זה? הבוגדים היהודים. הם עמדו שם והאיצו ביהודים לקום ולעשות מעשה. אלא שאיש מהם לא התנדב; כולם עמדו שם בשקט ובאימה גדולה, אך אף אחד לא הסכים לשתף פעולה. עד שסוף סוף אחד מאותם בוגדים יהודים-יווניים, אחד מאותם גובי מיסים, התנדב לקיים את המעשה הטוב של שחיטת החזיר על גבי המזבח.

הנה, בין אלו שעמדו שם והיו עדים למעשה, היה יהודי בשם מתתיהו. מתתיהו היה אדם זקן ונשוא פנים, והוא ידע שמוכרחים לעשות משהו. אמנם באותם ימים יהודים לא היו מלומדי מלחמה, אך מתתיהו הבין מראש שהוא חייב להתכונן לגרוע מכל, ולכן הגיע למקום עם חרב חגורה מתחת לחלוקו. וכאשר ראה כיצד היהודי הבוגד פוסע קדימה לכיוון המזבח - אני אומר לכם כעת דברים שכתובים בספר חשמונאים; אמנם זהו ספר שלא חובר בידי תלמידי חכמים, אבל הוא נחשב בר סמכא בנוגע לחלק מהאירועים. כתוב שם שחמתו של מתתיהו בערה בו, חמה לכבוד השי"ת. מתתיהו רתח מקנאת ה', והוא רץ לעבר היהודי היווני ופילח את ליבו בחרב. וכדי להשלים את המלאכה כראוי, הוא פנה מיד לפקיד היווני והרג גם אותו.

המלחמה פורצת

משמעות המעשה של מתתיהו היתה מרד. להרוג יהודי - גם יהודי בוגד - לא תמיד מתפרש כמרד, אבל להרוג נציג של המלך פירושו להניף את דגל המרד - והם נכנסו לדרך אל-חזור.

היהודים שעמדו שם היו מוכי-הלם! הם קפאו במקומם, ומתתיהו פנה אליהם ואמר: "אחי ורעי, אין טעם לעמוד סתם כך ללא מעש. אם תישארו כאן, יהרגו את כולכם. העצה היחידה היא להצטרף אלי. הבה נברח למדברות ונסתתר במערות. אין כל מוצא אחר."

"אבל מה יהיה עם הבתים שלנו?"

"תשכחו מהבתים", אמר מתתיהו. "הסיפור נגמר. אין מנוס - כל אלו שישארו כאן יושמדו - עד האחרון שבהם." והם אכן ברחו יחד עמו.

הכרזת המרד של מתתיהו למען כבוד התורה, עודדה וחיזקה יהודים אחרים לנהוג כמותו, והמרד החל להתפשט ברחבי ארץ יהודה. וכעת החלה מלחמה מרה ונואשת. אנשים כבר לא יכלו לדור בבתיהם. הם חיו במדבריות - אכלו שם, גידלו את ילדיהם שם, בתנאים כמעט בלתי אפשריים. הם הסתתרו במערות כמו חיות פרא. ואל נא תחשבו לרגע שכעת הניחו להם לנפשם. הבוגדים

הבה נשמע אפוא מה אומרת הגמרא בבידון. הגמרא במסכת שבת (כא, ב) שואלת שאלה: "מאי חנוכה?" - כלומר, "על איזה נס קבעוה?" (רש"י שם).

ניצחונות מזהירים

והנה, לנו נראה שהתשובה לשאלה הזו הינה פשוטה ביותר, כי אנחנו הרי מכירים את הסיפור; היו שם ניצחונות אדירים ובלתי צפויים! ובתפילה אנחנו מקדישים להם כר נרחב. "רבים ביד מעטים!" איזה נס עצום זה היה! הלא ליוונים היה צבא גדול וחזק, וליהודים לא היה בכלל צבא. אין ספק שהיה זה נס עצום. "רבים ביד מעטים וגיבורים ביד חלשים".

לא זו בלבד אלא שהיה זה "רשעים ביד צדיקים". לא רק שהרשעים הובסו, אלא העובדה שהם נמסרו בידי צדיקים מהווה תוספת שמחה. לכן אנחנו מדגישים את הנקודה הזו: "רשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך".

איזה קידוש ה' עצום! כאשר רשע מת, זו בוודאי שמחה גדולה, אך כאשר הוא נופל בידי צדיק, זה בעצמו הוא קידוש ה' ושמחה עצומה! אין כל ספק בכך! הרשעים נפלו בידי צדיקים! שמחה גדולה היא לראות בעולם הזה כיצד הצדיקים יוצאים כאשר ידם על העליונה.

נמצא שאנחנו כבר יודעים מהו עניינו של הנס; נדמה לנו שאנחנו יודעים את התשובה לשאלה "מאי חנוכה?" הלא אנחנו חוזרים על זה שוב ושוב - שלוש פעמים ביום במשך שמונה ימים - "רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם!" הקב"ה העניק לנו ניצחון ניסי על אויבינו!

הטעם האמיתי

אך כאן באה הגמרא ומלמדת אותנו שאין הדבר כן. חנוכה לא נקבעה על ניסי ניצחון המלחמות. אכן, הם גירשו את אויביהם וגברו על הבוגדים, לכל הפחות לזמן מה. אך לא, לא זו היא התשובה לשאלה "מאי חנוכה?"

אז מה כן? על איזה נס החג הזה כן נקבע? וכאן הגמרא מספרת את הסיפור הידוע, כיצד היהודים שנכנסו לבית המקדש לא מצאו שום שמן טהור, עד שנמצא פך אחד שהוסתר ונחתם בחותמו של כהן גדול, וכך הם ידעו שלא נגעו בו.

אלא שהשמן שבפך הספיק ליום אחד בלבד, בעוד שעתיד היה לקחת להם כשבוע לייצר שמן חדש. אבל אירע משהו, אירע נס, ומעט השמן הזה, שלא היה בו אלא כדי להדליק את המנורה ליום אחד בלבד, המשיך לבעור במשך שמונה ימים. מה? הנשמע כדבר הזה? זה הרי לא יתכן! זה יכול אולי להמשיך לבעור עוד כמה שעות, זה תלוי במזג האוויר ובעוד מספר גורמים, אבל שמונה ימים?! זה נס! ובגלל הנס הזה - כך אומרת הגמרא - קבעו את חג החנוכה; זו הסיבה שבשנה הבאה הנהיגו

היהודים דחקו ללא הרף ביוונים לשלוח למדבר פלוגות של חיילים שיחפשו אחר היהודים וישמידו אותם.

הניצחון

אך היהודים השיבו מלחמה שיערה. הם התפללו והתענו ויצאו לקרב. הם נלחמו על בטן ריקה. הם היו צדיקים, אנשים חדורים ברוח הקדושה של ימי קדם, והקב"ה העניק לצבאם הקטן ניצחונות בזה אחר זה. הסיפור הוא ארוך, אבל אחרי שנים של לחימה, האויב נסוג סוף סוף. הקב"ה גרם לכל מיני התרחשויות מאחורי הקלעים. מחלוקות נתגלעו בין מלכי יון בעצמם; אנשים מסוימים טענו לכתר ופרצה תגרה ביניהם, וכך הוקל על היהודים להשיג עצמאות. עד שלבסוף - הם שבו לירושלים.

זה קרה שנים לאחר שמתתיהו פתח במרד, וירושלים היתה שוממה. יהודים רבים קיפחו את חייהם, ורק היהודים הבוגדים הם אלו שנשארו בירושלים; אפילו בית המקדש עמד שומם.

נכנסו אפוא היהודים לבית המקדש, והחלו לשקם אותו. הם ניקו אותו וטיהרו אותו, אבל כל כך הרבה נהרס, ולא היתה להם אפשרות לבנות הכל מחדש בבת אחת. הם גילו שאפילו מנורת הזהב איננה, אז הם הכינו מנורה מצינורות מתכת. אמנם היא לא היתה מפוארת כפי שהיתה המנורה בימי קדם - ואפילו לא כמו בראשית ימי בית שני - אבל זה היה משהו. היהודים הנאמנים ניצחו במלחמה באופן ניסי, ושבו לירושלים. המלחמה הסתיימה - זכינו לניצחון.

ב' - מחזירים את עטרת השכינה

שאלה מעוררת תמיהה

והנה, אם תפתחו את ספר החשמונאים, תוכלו למצוא עוד הרבה פרטים אודות הקרבות והניצחונות. תקראו שם אודות פילי מלחמה ואודות חיילים יוונים חמושים בכידונים אימתניים. תלמדו אודות מורדים יהודיים העוסקים בלוחמת גרילה, היוצאים ממערות המסתור במתקפות בזק לילות, ואז נסים חזרה אל ההרים. זהו סיפור מרתק ביותר.

אבל צריך לדעת שספר זה לא חובר בידי תלמידי חכמים, אלא בידי צדוקים, שהיו אויביהם של החכמים, ולכן הסיפור המלא אינו מסופר שם. במקרים רבים הסיפורים שם אמינים, אבל אם חפצים אתם לגלות את סיפורם האמיתי של היהודים, ולעמוד על מהותו האמיתית של חג החנוכה, יש רק מקום אחד שבו תוכלו למצוא את מבוקשכם: בתלמוד.

שייצרו שמן חדש. לא נורא. מדוע אם כן הנס הזה חשוב כל כך?

אלא שצריך להבין שנס זה בא להדגיש יסוד חשוב ביותר בהיסטוריה היהודית, והוא: "שהשכינה שורה בישראל" - הקב"ה דר בינינו! זוהי מהותה של חנוכה, כי **זה** מה שעם ישראל חיפש. רק על **זה** ראוי לשמוח!

והנה, אין ספק שכאשר גברו ישראל על אויביהם, הם שמחו על כך שהם יוכלו לשוב לירושלים, לבית המקדש, ולהשיב את עבודת בית המקדש ואת חיי האומה, חיי התורה, למקומם. אבל עדיין אבל עדיין נותרה בלבם מועקה עמוקה ביותר: מה עם השכינה? האם נזכה שהשכינה תשרה בינינו?

רק שכינה

המרד שבו פתחו מתתיהו ועם ישראל לא היה מרד פוליטי, "עצמאות". לא ולא, זה היה הרבה יותר מכך. חפצם היה להחזיר את האומה היהודית למה שהיא היתה בעברה. זו היתה משאלת ליבם החזקה ביותר - בכל הדורות, היהודי השתוקק שהשכינה תהיה קרובה אליו. אחרת, מה שווה הכל?

כולנו יודעים מה ארע כאשר לאחר חטא העגל, הקב"ה אמר למשה לרבינו: "אני כבר לא אלך עמכם. אני אשלח מלאך שילך לפניכם ויוביל אתכם אל הארץ. הוא ינצח את אויביכם, ויהיו לכם חיים טובים". מה היתה תגובתו של משה? "אם אינך הולך עמנו, אזי מוטב לנו להישאר כאן, במדבר. לנצח את אויבינו ולרשת ארץ זבת חלב ודבש, ותו לא? לא, לא לזה אנו משתוקקים. אם אינך משרה שכינתך בינינו בגלוי - 'אֶל תִּפְעַלְנוּ מִזֶּה' (שמות לג, טו)".

שמעתם? גם אם ניכנס לארץ ישראל ונזכה לכל הטוב שאליו אנו מייחלים, אם זה לא יהיה יחד עם השכינה - איננו חפצים בכך. כי משמעות הדבר היא שחסר הענין שהוא מהותו של האידישקייט - שהשכינה שורה בישראל.

מדינה ללא רוח חיים

ולכן, גם כאשר זכו סוף סוף לירושלים, השאלה המשיכה לנקר בהם: וכי די לנו בכך שניצחנו את האויב? ה! אנחנו רוצים לזכות לשוב לזכות שוב בגילוי אור פניך אלינו! מה כל זה שווה אם לא נזכה לחוש את מאור פניך? שתהיה לנו מדינה? מדינה יהודית? עצמאות? אין כל ערך לכל זה, ללא השכינה. זה כמו קליפה, כמו גוף ללא רוח חיים.

משל למה הדבר דומה, לאדם שראה חלילה את חברו טובע בים, עד שלבסוף הצליחו לחלצו. הצליחו להוציא את הגוף מהמים, וכעת הוא מוטל על החוף. ראיתם פעם אדם שמשו אותו מן הים? אני ראיתי זאת פעם. הצליחו לחלץ את הגוף מהמים, זמן קצר לאחר שטבע, והוא

את חנוכה. תשכחו מהניצחונות הצבאיים - נס השמן, העובדה ששמן של יום אחד הספיק לשמונה ימים, היא הלב והנשמה של היום טוב של חנוכה.

כל מיני שמחה

והנה, אין הכוונה שאנחנו באמת שוכחים מהמלחמה; אין הכוונה שאנחנו לא חוגגים גם את הניצחונות בשדה הקרב. כי מאחר ואנחנו שמחים, אנו כוללים את כל בחינות השמחה - איננו מעלימים עין מאף אחד מהחסדים שהשי"ת עשה עמנו. רבים ביד מעטים! נס! גיבורים ביד חלשים! עוד נס! רשעים ביד צדיקים! אה, מרגש לראות את זה! כמה נהנינו לראות קומץ אנשים, בפיקודו של יהודה המכבי, מסתערים עם חרבות שלופות על צבא שהוא חזק בהרבה מהם, ומשאירים מאחור שדה מלא גוויות. זו היתה שמחה גדולה, ולכן איננו מזניחים את זה. אנחנו מזכירים זאת בתפילת "על הניסים", ומודים לקב"ה גם על זה.

אך מתוך רצון להדגיש את הנס האמיתי, את הלב של חנוכה - היינו אך ורק את העובדה שהשמן דלק במשך שמונה ימים, לכן איננו מערבים את נס השמן בתפילת "על הניסים". אנחנו מזכירים אותו ברמיזה בלבד: "והדליקו נרות בחצרות קדשך". אבל איננו רוצים לדבר על כך באריכות ב"על הניסים", כי אז נס השמן היה מאבד את המאפיין המיוחד של הנס החשוב ביותר. אילו היינו מזכירים בחדא מחתא את נס השמן יחד עם נס ניצחון המלחמה, הדבר היה נשמע כאילו אלו הם שני ניסים השווים בחשיבותם. ולא היא. זוהי המעטה בחשיבותו של נס השמן.

ולכן, הזכר האמיתי של נס חנוכה מקבל ביטוי מובהק בפני עצמו, בביתנו. בכל אחת מלילות החנוכה אנחנו מקיימים מעמד מיוחד, מעמד שמבטא אך ורק את נס השמן. בתפילת שמונה עשרה אנחנו מרשים לעצמנו להזכיר את הדברים האחרים גם כן, אבל הדלקת נרות חנוכה היא העיקר, ואיננו רוצים לערב בזה את ניסי המלחמה, כי הדבר עלול לגרום לטעות בכל הנוגע למהותו האמיתית של חג החנוכה. כי אם נבחן לעומק את דברי חז"ל, נבין שהם באים ללמד אותנו שהנס של חנוכה במהותו אינו קשור לשום דבר מלבד הנס שאירע עם המנורה.

חזונו שכינתו

וכעת השאלה היא: מדוע נס השמן הינו חשוב כל כך? אין ספק שזהו נס. דבר נפלא הוא לראות כיצד ה' משנה את דרכי הטבע למעננו! אבל מדוע זהו העיקר של היום-טוב? הרי בכלל לא היינו זקוקים לנס הזה. מה היה קורה אם השמן לא היה ממשיך לדלוק? אז לא היינו מדליקים נרות; זה הרי אונס. אז היינו ממתנינים עוד כמה ימים עד

שהצדיקו את הדבר. העם החל לרדת למדרגה שונה של חיים רוחניים, והם כבר לא היו ראויים לראות את האות הנגלה הזה.

חדשות מסעירות

וכאן אנחנו עוסקים בתקופה לא ארוכה לאחר שמעון הצדיק; והנה, לפתע שוב נראה האות הזה. והוא היה גדול עוד יותר. לא רק נר אחד אינו כבה, אלא כל הנרות כולם! נראה שיש כאן משהו שונה, משהו גדול יותר. הקב"ה מאותת לנו!

החדשות התפשטו, וכולם דיברו על כך. כל מי שרק יכל - השתדל לראות את זה במו עיניו. כולם הביטו ותהו: "מה הולך לקרות?" הם ראו שהנרות הקטנים הללו ממשיכים לדלוק. אנשים עמדו שם כל היום ואל תוך הלילה - והביטו. הם לא ישנו.

ולמחרת בבוקר יצאה ההודעה: "הנרות עדיין דולקים!" ההתרגשות הלכה וגאתה; החדשות החלו להתפשט בכל תפוצות ישראל. הנס היה כל כך מדהים, שהאומה כולה להטה מרוב התרגשות. זה לא היה סוד; אנשים היו שם וראו את זה. היו אלפים שבאו לראות את הבניה מחדש של בית המקדש ההרוס, ובכל יום הם הסתכלו כיצד השלהבת הזו ממשיכה לדלוק, והם נעו בין תקוה ליאוש; תכף היא תיכבה; לא, היא לא כבתה - השלהבת לא כבתה!

ההתלהבות הלכה וגברה מיום ליום, עד שלבסוף השמן החדש היה מוכן, והם מיהרו לבית המקדש, וראו שכעבור שמונה ימים, המנורה עדיין דולקת! האומה יצאה מכליה מרוב שמחה.

אש ההתלהבות

עבור כל מי שהיה שם, היתה לכך משמעות מיוחדת ביותר. היה כאן משהו מעבר לנס. היתה זו "עדות שהשכינה שורה בישראל". האש סימלה עבורם את ה' נמצא כאן! מעט שמן שדולק מעבר למה שהוא אמור לדלוק - זהו האש של השי"ת. כמה שהם שמחו! ה' שוכן כאן בינינו! עד עכשיו הוא הסתתר; הוא שכן בינינו, אך הוא הסתתר. וכעת אנחנו רואים שהוא כאן. הוא מאותת לנו!

ההתרגשות גאתה וגאתה, והפכה לתבערה של שמחה. אש גדולה של התלהבות עטפה את כל בית ישראל. אי אפשר לתאר את עוצם ההתרגשות והשמחה שהציפה את עם ישראל כאשר שמעו שהאש הזו בערה במשך שמונה ימים. נשלחו שליחים לכל רחבי ארץ ישראל ולכל תפוצות ישראל - לסוריה, לבבל, לכל מקום שבו חיו יהודים, והפיצו את החדשות. הם נחפזו להגיע אל כל ארבע כנפות הארץ, לכל מקום שבו חיו יהודים, כדי ליידע אותם בבשורה. ועם ישראל היה שיכור מרוב שמחה. אנשים רקדו ברחובות, ונישקו זה את זה. "משה! שמעת?!

שוכב על החוף. טוב מאוד! הגוף נמצא כאן! אבל השאלה היא, האם נותרה בו רוח חיים? זו השאלה. אני זוכר כיצד עבדו שם, איך ניסו למצוא אצלו איזה אות חיים. הצלת הגוף לכשעצמה אין בה כל ערך; השאלה היא האם נשאר בו ניצוץ של חיים?

אז הם חזרו לירושלים - טוב מאוד. נניח והם זכו שוב לעצמאות. לא היתה להם עצמאות מושלמת, אבל כעת הם שבו לירושלים, שלטו על בית המקדש ועבדו את העבודה. הם אפילו הדליקו את המנורה. הגוף ניצל. אך מה עם רוח ה' ששרתה בבית המקדש מקדמת דנא - האם איבדנו זאת? זה מה שהעיק עליהם עמוקות. האם עוונותיהם של הרשעים הצליחו לכבות אותה לגמרי, ושוב לא נזכה לזה עד ביאת המשיח?

הם לא היו רגילים להיות אומה ההולכת בחושך כאשר אורח חייהם מבוסס על ידיעות מופשטות. האומה היתה בדיכאון. הם הרגישו שהם הולכים בחושך, והם השתוקקו לאיזה שהוא סימן מאת השי"ת שהוא איתם. עבודת בית המקדש שבה עסקו אמנם נעשתה מתוך שמחה, אבל היתה זו שמחה מהולה בעצב, אפילו בדכדוך; הם השתוקקו נואשות לאיזה שהוא סימן לשכינת ה'.

ג' - מחזירים את עטרת החנוכה

עדות היא לישראל

והנה, היהודים הדליקו את המנורה - שהיתה אחת מהעבודות הרבות בבית המקדש שהיה עליהם לעבוד - ובבוקר, כאשר נכנסו הכהנים לעבוד את עבודתם, הם שמו לב לדבר יוצא דופן. המנורה עדיין דולקת! מה? זה לא הגיוני. מיד הם יצאו והודיעו לכולם שקרה כאן משהו. "נרות המנורה לא כבו!" הכהנים כולם הגיעו לראות מה קורה כאן; הדבר היה לפלא בעיניהם.

כולם הבינו את משמעותו של נס זה. כולם ידעו את המסורת מהימים שבהם עם ישראל חיו במדבר והדליקו את המנורה לראשונה. הגמרא (שבת כב, ב) אומרת שבכל לילה התרחש נס במשכן. הנר המערבי שבמנורה לא כבה בבוקר יחד עם שאר הנרות. למרות שבכולם היתה כמות שווה של שמן, הנר המערבי המשיך לדלוק. היה זה נס שהתרחש בכל יום.

ומה היתה התכלית של הנס הזה? "עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל". האור המופלא הזה היווה אות וסימן שה' נמצא איתנו.

אלא שהנס הזה פסק שנים קודם לכן, לאחר ימיו של שמעון הצדיק. שמעון הצדיק היה כהן גדול בימים הראשונים של בית שני, וכאשר הוא נפטר, הנס הזה פסק, בעקבות הנסיבות. לא נעסוק בזה כעת, אבל היו נסיבות

ההכרה הברורה, ההרגשה והידיעה, שהשכינה שורה בקרבנו - ורק בקרבנו - היא השורש לכל שמחה. זה מאפיל על כל השאר - מה שטוב ומה שפחות טוב. אתה חלק מעם ישראל, האומה שאותה הקב"ה אוהב, העם אשר עליו הוא משרה את שכינתו? אז הכל טוב! אם אתה ער לנקודה זו, אזי הכל נהדר! החיים טובים!

ובגלל שהענין הזה הוא כל כך חשוב, לכן, אף על פי שכבר לא היה נביא בישראל בימי בית שני, ולמרות שכבר לא זכינו לניסים גלויים כבעבר, אך לפתע פתאום, בימי נס חנוכה, הקב"ה הסיט את הווילון ואמר: "אל יאוש! אני עדיין כאן איתכם". זה מה שנס השמן גילה להם: "אני נמצא כאן איתכם, ואני אשאר איתכם לעד".

אמונה נלהבת

זו הסיבה שהם יצאו מכליהם מרוב שמחה. וזו הסיבה שתיקנו יום טוב - כדי להזכיר לנו! כדי שאנחנו לא נשכח! זה מה שהגמרא מנסה לומר לנו; שנס המנורה מלמד אותנו את היסוד הזה של התורה, שבין אם אנחנו רואים זאת ובין אם לא, השכינה שורה בישראל לעולמי עד.

ולכן, בפרוס עלינו ימי החנוכה, עלינו להשתדל לשחזר מעט מאותה התלהבות שחוו אבותינו. חנוכה פירושה: "אל יאוש! ה' שוכן בקרבנו!" כי גם כיום, למרות שבימינו כבר איננו רואים ניסים גלויים, צריך לדעת שהשכינה שורה בקרב שומרי התורה. יש שכינה בברוקלין - בפלאטבוש, בבורו פארק ובוויליאמסבורג; היכן שרק חיים יהודים שומרי תורה, בקראון הייטס, בלייקווד, בארץ ישראל, היכן שרק יש יהודים שמקיימים את תורת ה', השכינה נמצאת שם. ולא מדובר במשל בעלמא, בצורת התבטאות או בלשון מליצית. קדושת שכינתו יתברך, למרות שהיא בלתי נראית לעין, היא דבר שקיים באמת, יותר מפי שאנו קיימים באמת.

אתה לא רואה את זה? לכן מגיעה חנוכה כדי לחזק את אמונתנו. חנוכה פירושה שיש לנו אמונה שלמה שהקב"ה יהיה איתנו, והוא לא יעזוב אותנו - לנצח. זו התועלת הגדולה שאותה אנחנו מפיקים מסיפור נס חנוכה: חיזוק ההכרה הברורה שהשכינה שורה בקרבנו.

עבודת ההתלהבות

אבל זה לא מגיע לבד. מי שלא ישקיע מעט מאמץ בנושא, הרי שחנוכה יגיע ויחלוף, וזו תהיה הזדמנות מוחמצת. צריך לחשוב על זה, על כך שהשכינה שורה בקרב עם ישראל, שהשכינה נמצאת כאן ממש עכשיו. מצופה מאיתנו להקדיש חלק מזמננו לעבוד על הכרת האמת האדירה הזו, שהשכינה שורה בישראל. זהו ענין של אמונה! וזה לא יגיע מאליו.

כמובן שבמידת-מה זה כן מגיע מאליו - עצם העובדה שהאדם מצטרף לעם ישראל בהדלקת נרות חנוכה,

השכינה שורה בינינו! יוסף! שמעת מה ה' יתברך הראה לנו?!

זה היה יום טוב. אה! כעת החיים נפלאים! ניצחונות בקרב זה חשוב, אבל כעת אנחנו מרגישים את אור פני השכינה אשר מאיר עלינו שוב. השכינה חזרה לישראל.

זו התשובה לשאלה "מאי חנוכה?" זוהי מהותה של חנוכה - שהשכינה שורה בישראל.

חנוכה מזויפת

והנה, אני מודע לעובדה שמהותו הפנימית של חג החנוכה היא דבר שרבים מאוד מאיתנו מתעלמים ממנו ושוכחים אותו - גם אצל שומרי התורה. על האחרים אין בכלל על מה לדבר.

איך קרה שאיבדנו את חנוכה? זה קרה משום שהתרגלנו להביט על אירועי ההיסטוריה דרך עיניהם של האנשים הלא נכונים; ספרי ההיסטוריה שאנחנו קוראים, נכתבו בדרך כלל על ידי כופרים, ולכן ההיסטוריה היא היסטוריה חומרנית. וכך הפכה חנוכה לחג חומרני. האמת היא שכיום, אותם בוגדים ממש, שבזמנו היו בצד הלא-נכון של ההיסטוריה - חוגגים את חג החנוכה. צריך לדעת שלו מתתיהו היה חי בימינו בארץ ישראל, הוא היה יוצא למלחמה נגד ראשי מדינת ישראל, עם אותה להיטות שעמה לחם נגד אנטיוכוס והמתיוונים.

איזה עולם הפוך. עוברים על יד 'טמפל' רפורמי ורואים שיש מנורה בחוץ, ומקבלים רושם שחנוכה קשורה גם ל'טמפל' רפורמי חס ושלו. המנורה מופיעה בסמלה של מדינת ישראל, בבולים, בכנסת. הם רואים את עצמם מכבים, וגם הם 'חוגגים' את חנוכה.

כמובן שאנחנו יודעים שהכל הבל הבלים, ריק מתוכן, אבל אין ספק שזה מחלחל גם אלינו. כמה חבל שכל כך הרבה מהרעיונות שאנחנו מקשרים כיום לחנוכה, למעשה חלחלו אלינו מבחוץ; החלשים הולכים שולל אחרי רעיונות שטחיים, והם מחמיצים את המסר האמיתי של חנוכה, את ה"מאי חנוכה" האותנטי - ההכרה הברורה שהשי"ת שוכן בינינו.

הכרת השכינה

אין לזלזל בנושא הזה! הסיבה שזה נשמע באוזנינו כדבר בלתי חשוב הוא רק בגלל העובדה שהתרגלנו לחיות עם מחשבות וערכים מגושמים, אבל חכמינו הבינו שזהו הנושא. קרבות ומלחמות? הכל טוב ויפה. אבל מה עם השכינה - האם היא שורה בתוכנו? זהו הדבר החשוב מכל! זה לא רק אחד מהיסודות שאותו אנו למדים מחנוכה, אלא היסוד! "מאי חנוכה?" חנוכה פירושה שעלינו להבין את גדלותם של ישראל, שהשכינה שורה ביניהם!

השכינה שנגלתה לעינינו. אנו שמחים בכך שהשי"ת בחר בנו, הוא חושק לשכון בקרבנו לעד. במשך ימי החנוכה, נקדיש בלי נדר דקה אחת כדי להסתכל באור הנרות - להתבונן בגודל הזכות שנפלה בחלקנו להיות חלק מהעם שבו בחר ה', ולהתפלל לה' שיחזיר את שכינתו לציון, ושם נעבדו ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.

שאלה:

כיצד התירו לעצמם החשמונאים לשמש כמלכים, הלא הם לא היו משבט יהודה, אלא היו כהנים, משבט לוי? ומדוע החכמים, שידעו שאסור לכהנים לשמש כמלכים, לא מחו על כך?

תשובה:

אתה שואל מדוע החשמונאים הפכו את עצמם למלכים?

בתחילה, לאחר שהחשמונאים השיגו סוף סוף עצמאות לעם ישראל, הם לא היו מלכים, אלא רק כהנים, והכהונה הגדולה נותרה במשפחתם למשך זמן מה. אולם כעבור תקופה מסוימת, היו מהם שהחלו לכנות את עצמם בתואר "מלך".

הסיבה שהחכמים לא מחו על כך היא, שרבי עליהם חוב גדול של הכרת הטוב כלפי משפחה זו. ולכן, אף על פי ש"לא יסור נְשִׁבֵט מִיְהוּדָה" (בראשית מט, י), היינו שאך ורק לבית דוד יש את הזכות למלוך, אף על פי כן, החכמים לא אמרו על כך דבר. החכמים יודעים מתי לשתוק - והם אכן שתקו.

אבל לבסוף, הקב"ה אמר את דברו. וזו אחת הסיבות לכך שמשפחת בית חשמונאי הושמדה ונמחתה כליל. הורדוס, שהיה אדומי, הרג את אחרון החשמונאים (ב"ב ג, ב). וכתב הרמב"ן (בראשית מט, י) שהטעם שארע כך לבית חשמונאי הוא משום שהם לקחו לעצמם גדולה שלא הגיעה להם.

איזו טרגדיה גדולה זו היתה; היתה זו משפחה נפלאה, שנפלו לתוך חוג הצדוקים. וזה מלמד אותנו שלא משנה כמה האדם הוא טוב, כמה הוא צדיק וירא שמים, עליו להיזהר ולהישמר, וכמו שאמרו "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" (אבות ב, ד). זהו יסוד חשוב ביותר!

אנו זוכרים אפוא את המשפחה הזו בכבוד ובאהבה אין קץ. אנחנו מזכירים אותם שוב ושוב, ובכל יום אנחנו מביעים את הערכתנו על מה שהם עשו למען עם ישראל. באותה העת הם היו עבדי ה', חסידי עליון, וחכמי התורה רוממו וכיבדו אותם, ולא הוכיחו אותם.

גורמת לענין לחדור אל האדם במידה כזו או אחרת - אבל זה לא מספיק. צריך להקדיש לזה זמן, לנסות להפנים, יותר ויותר, שהשכינה נמצאת כאן, ממש עכשיו, היא נמצאת ממש כאן, ברגע זה. השכינה שורה בתוכנו! ברוך ה' שהוא בא אלינו!

זו הדרך לחגוג את ימי החנוכה. על זה אנו שמחים, על זה אנו שרים. זו הסיבה שאנו שרים, כי אנחנו נמשיך להתקיים לעולמי עד, והוא יהיה עמנו לעולמי עד. לכן השמחה מילאה את ליבם של היהודים בחנוכה הראשון; הם שרו מתוך שמחה. ולכן אנחנו ממשיכים לשיר עד עצם היום הזה.

התלהבות לנצח

עברו כבר אלפיים שנה מאז החנוכה הראשון, ואנחנו עדיין שרים. היתכן?! כידוע, תיבת נגינה שקונים עבור ילד, עובדת במשך שבוע אחד, אולי שבועיים. אם היא תעבוד במשך חמש שנים, הרי שמדובר במכשיר בהחלט איכותי. אם היא תמשיך לנגן במשך חמישים שנה, אז אין מדובר במשחק ילדים, אלא ביצירת אומנות. ואם היא תמשיך לנגן במשך אלפיים שנה - זה כבר לא יתכן; זה פשוט נס.

עם ישראל מעולם לא הפסיק לשיר. אנחנו ממשיכים לשיר בחנוכה - "על הניסים", "מעוז צור ישועתי", ועוד. ומדוע? מדוע אנחנו עדיין שרים? כי כשראינו שנרות המנורה אינם כבים, קיבלנו מכת חשמל אשר הציתה אותנו לדורות. אין לנו השגה עד כמה השמחה אז הרקיעה שחקים. אנחנו ממשיכים לשיר ולזמר עד היום הזה, מכח אותה שמחה מרקיעת שחקים. אנחנו ממשיכים לשיר ולזמר עד היום הזה, מכח השמחה הסוערת דאז. זוהי השמחה של היום טוב הזה: לא רק שאנחנו חיים וקיימים, אלא אנחנו חיים וקיימים יחד עם השכינה.

ימי החנוכה צריכים לחזק אותנו. בחלוף החג, צריכה להישאר בנו איזו לחלוחית, איזה חיזוק, איזה קנין, מימי החנוכה. "חֶזְקוּ וְאַמְצוּ" - עלינו להתחזק ולהפנים עוד יותר, שהשכינה נמצאת ממש כאן. היא שכנה בישראל לא רק בימי קדם, אלא השכינה שורה בינינו לנצח נצחים. זה צריך להיות המסר הראשון והחשוב ביותר שאותו אנו לומדים מחנוכה - שהאור הזה לעולם לא יכבה.

שבת שלום ומבורך!

בואו נהיה מעשיים

משתוקים לשכינה

לימדנו רבותינו שמהותה של חנוכה היא השראת